

El primer rei castellà dels catalans, reivindicat com a catalanista

El primer rei castellà dels catalans, Ferran I d'Aragó, el d'Antequera (Medina del Campo, Castella, 1380 - Igualada, Anoia, 1416), és reivindicat pel seu primer biògraf català com a catalanista, atès que va respectar, consolidar i reforçar les institucions catalanes, precisament la raó per la qual el va triar l'estament dirigent barceloní, en detriment del candidat català, Jaume d'Urgell.

L'historiador David Garrido (Alacant, 1965) ha publicat la primera biografia catalana d'un rei que, pensa, ha estat desvirtuat per la historiografia, tant la catalana com l'espanyola. Els historiadors catalans l'han menyspreat, l'han empetitit, l'han vist amb animadversió perquè pensen que marca el principi de la fi de la nació catalana, que és el primer responsable de la decadència nacional dels regnes catalans.

Un rei que, a més, va ser imposat, a Casp, contra el candidat de casa. I per als historiadors espanyolistes és un heroi de la pàtria, un protagonista de la construcció nacional espanyola.

Contra aquests dos extrems, David Garrido dibuixa la imatge d'un príncep pactista per excel·lència, tot i els llampecs d'autoritarisme, respectuós amb la identitat política, cultural i lingüística de Catalunya, i que mai no va cercar la unitat hispànica, la unificació administrativa dels regnes hispànics.

De fet, cap Trastàmara no va pensar en la unitat hispànica, recorda Garrido. El darrer, Ferran II *el Catòlic*, diu, va intentar fins al final dels seus dies dotar la Corona d'Aragó d'un rei privatiu que hauria engegat a rodar la unió de Castella i la corona d'or i gules en la persona d'un sol rei. Per als Trastàmara, Espanya ja estava bé com estava, diversa.

Era castellà, sí, però un cop rei es convertí en sobirà catalano-aragonès i en hereu de la filosofia política dels seus antecessors en el tron d'or i gules, diu el biògraf.

David Garrido reivindica la memòria del bescantat Ferran I, amb l'assaig 'Ferran I 'el d'Antequera', un rei de conveniència', publicat per 3i4.

David Garrido, historiador medievalista, és doctor en història per la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'assaig històric de David Garrido, *Ferran I "el d'Antequera", un rei de conveniència*, va quedar finalista del premi Octubre d'Assaig i ha estat publicat per les Edicions 3i4.

La primera biografia del rei, *Historiarum Ferdinandi regis Aragoniae*, l'escriu Lorenzo Valla el 1446, i no s'ha traduït mai al català, malgrat ser una història plenament moderna, imprescindible també per al coneixement del darrer any de vida de Martí I, diu Garrido. La primera monografia moderna dedicada al rei, *Don Fernando de Antequera*, es publica en anglès a Oxford el 1948, i l'escriu Isabel MacDonald. I això era tot.

Ombres. Després de MacDonald tornen les ombres, puix que, diu el primer

biògraf català del rei, més enllà de ser el vencedor de Casp, la vida de Ferran no ha merescut l'atenció d'una historiografia massa influïda per apriorismes ahistòrics.

Així, Ferran I s'ha escolat per la història, catalana i espanyola, com un personatge anodí, de qui l'única cosa important a valorar positivament o, per contra, desdenyar completament, és l'origen geogràfic: bo o dolent segons l'adscripció nacional o ideològica de l'escriptor de torn.

David Garrido l'anomena rei de conveniència perquè va ser el candidat de la classe dirigent catalana, el que responia millor als seus interessos. A Aragó i al País Valencià, hi dominaven els partidaris del candidat català, Jaume d'Urgell, i per això van haver de ser derrotats per les armes. Però a Barcelona, no va caldre: l'oligarquia barcelonina va preferir-lo a Jaume d'Urgell perquè els convenia més.

Jaume d'Urgell, pensa Garrido, no era el rei útil que desitjava l'oligarquia dirigent pactista catalana. Ferran, en contrapartida, era un rei que tenia l'avantatge de ser foraster: desconegut de l'entramat jurídic i constitucional del país, era, per tant, manejable.

A més, era un príncep ric que podia aportar el capital necessari per a mantenir l'imperi mediterrani català. Els ambaixadors catalans que anaren a rebre Ferran a la frontera castellano-aragonesa tenien la comanda parlamentària de posar els afers de Sardenya i Sicília a mans del nou rei.

Ferran, sol·licit i il·lusionat, comprà la pau a Sardenya i Sicília, signà una treva amb la gran rival de Catalunya a la Mediterrània occidental, Gènova,

i restablí les bones relacions amb el soldà mameluc d'Egipte. A més, començaren a albirar-se les possibilitats d'intervenció directa dels catalans a Nàpols.

Ferran I va satisfer els anhels dels catalans: restaurava la solidesa de la potència catalana a la Mediterrània, una de les raons per les quals fou escollit.

Enforteix la Generalitat. També va respondre satisfactòriament als anhels polítics dels catalans. Mancat de recursos pel cost de les campanyes bèl·liques i del manteniment de la seva cort, i amb el temor de perdre tot allò que tant li havia costat, va accedir a totes les peticions de les Corts catalanes: la Generalitat esdevenia l'administració real del país i la pretensió dels cavallers de constituir un braç a banda era rebutjada. El rei va acceptar una reforma que donava autonomia a la Generalitat en el nomenament dels seus diputats sense intervenció reial ni aprovació.

La Generalitat havia nascut com una "delegació entre corts" i de mica en mica havia anat assumint responsabilitats polítiques i de defensa del territori, ajudant el rei i disposant de les seves pròpies armes navals.

Aquesta posició menys subordinada, juntament a la feble posició inicial del rei, va permetre de reforçar normativament els drets a Catalunya i fer una compilació de les Constitucions catalanes.

A més, s'aconseguí que Ferran I acceptés la separació de l'administració de justícia del poder executiu: havia nascut la Reial Audiència.

En la reforma de la Generalitat imposada per l'oligarquia catalana al rei foraster, està l'origen, diu Garrido, del sistema constitucional que regirà la Catalunya moderna, inèdit aleshores a Europa. Els anys que seguiran, els diputats del general organitzaran una administració paral·lela a la reial que s'atorgarà la representació del país.

El regnat de Ferran fou curt, només de quatre anys, però va ser d'una gran transcendència per a la consolidació del règim constitucional. Van ser quatre anys molt actius, diu Garrido, per a la modernització de l'estructura política catalana.

Coronació de Ferran I. Fragment del Retaule de l'arquebisbe Don Sancho de Rojas (1410-1415), de Juan Rodríguez de Toledo.

Garrido considera que Vicens Vives erra quan diu que a Casp no es va fer la voluntat de la Catalunya estricta. Perquè l'ofensiva pactista de la qual parla Vicens Vives que es desencadena el 1413 només era possible amb un rei com Ferran, estranger, qüestionat, al qual no li'n deixaren passar ni una, cosa que no haurien pogut fer amb Jaume d'Urgell, un rei català, més *legal* que Ferran i, per tant, més autoritari.

Oficialitza el català. Ferran I és també el primer rei catalano-aragonès que, a proposta de les Corts, disposa que tots els usatges, constitucions i capítols de cort siguin traduïts al català: l'idioma nacional, doncs, es converteix en la llengua oficial de l'estat, en detriment del llatí.

Ferran era castellà, sí, però el coneixement i ús del català a la Catalunya de l'època, diu Garrido, no espantava cap natural de la Meseta, "com passa avui", diu.

Amb Ferran I no vingué cap horda *carpetovetònica* a imposar la llengua del *Mester de clerecía*. Les renunciacions culturals i lingüístiques vingueren molt després, i no precisament per interferència aliena. Les causes de la defecció de la intel·lectualitat catalana, diu Garrido, no s'han pas de buscar en l'entronització dels Trastàmara.

Fa poc, s'ha parlat fins i tot d'un rei catalanitzat. L'editor de la correspondència del rei amb la seva esposa i els seus fills, Carles López Rodríguez (*Epistolari de Ferran I d'Antequera amb els infants d'Aragó i la reina*

El Compromís de Casp, del 1412, per Dióscoro Teófilo Puebla Tolín, 1867. Joan Fiveller exigeix a Ferran d'Antequera que pagui el tribut. Ramon Tusquets i Maignon, 1885.

Elionor. 1413-1416, València, 2004), advoca fins i tot per la “catalanització” de Ferran, però no perquè els documents siguin escrits en català, pensa Garrido, tenim un Ferran catalanitzat del tot.

Aquests mèrits, aquesta tasca clarament favorable a les reivindicacions catalanes, ha quedat enfosquida pels conflictes motivats pels seus rampells autoritaris. Moltes de les decisions del rei van ser considerades greuges, actes de desconsideració i menyspreu. Si havien triat Ferran és perquè es pensaven que no li'n deixarien passar ni una.

No va ser un home que anés contra Catalunya, però es troba que ha esmerçat molts diners a convertir-se en rei i després no pot recuperar-los, no pot recuperar la inversió. Ferran restà estupefacte quan descobrí que les arques de l'estat catalano-aragonès eren eixutes i gran part del patrimoni reial, alienat. Se sentí decebut i disgustat, molt disgustat.

Per part dels catalans, va causar una indignació forta que els negociadors del monarca amb les Corts no fossin catalans. L'actuació dels oficials reials també va suscitar tot un reguitzell de queixes.

Ara bé, l'enfrontament directe més greu va ser una simple qüestió de doblers, però de gran contingut simbòlic. El rei es va negar a pagar a la ciutat l'impost per la compra de peix fresc que adquiria la casa del monarca. El conseller de Barcelona, Joan Fiveller, va reclamar el tribut a rei i l'episodi, resolt amb el pagament l'impost, va inspirar un dels mites de la historio-

grafia romàntica nacionalista, amb un Fiveller entronitzat a la façana de la Casa de la Ciutat. Abans, Ferran I ja s'havia enfrontat amb les corts, quan les clogué i se'n va anar a València.

De fet, el primer contacte de Ferran I amb els catalans devia fer-li arrufar el nas. Quan l'estiu del 1412 es presenta a la frontera castellano-aragonesa, entre la castellana Santa María de Huerta i l'aragonesa Ariza, els ambaixadors aragonesos i valencians ja s'havien avançat, travessant-la per a complimentar el seu rei, mentre que els del Principat l'acolliren a la banda d'Aragó.

El rei rebia així el primer toc d'atenció sobre el tarannà dels catalans, disposats a demostrar de bell antuvi on residia l'autèntica sobirania, encara que els delegats haguessin estat ferranistes durant l'interregne. Calia demostrar que el seu ferranisme tenia un límit. I, a més, a Barcelona, a diferència d'Aragó i València, havien mantingut la unitat parlamentària i la pau entre faccions, anaven tots a l'una.

El drama del regnat de Ferran I, diu Garrido, és que no sabé conciliar la

Ferran es disgustà molt quan descobrí que les arques de l'estat catalano-aragonès eren eixutes

condició d'estranger amb la sensibilitat del seus súbdits. “Tal vegada —escriu— si hagués viscut més...”

Ell era, en definitiva, un rei triat, estranger, que per conveniència d'uns i altres havia anat a parar a una corona exhaurida de recursos que volia xuclar-li els diners sense assumir cap compensació en bescanvi. Ferran I havia fet una despesa extraordinària per a obtenir la corona catalano-aragonesa.

Ferran s'esforçà per gestionar l'herència de Martí I, però, pensa Garrido, ignorà el tarannà del membres de l'oligarquia del cap i casal. Això el perdé i d'haver pogut ser un rei afalagat, el forjador d'una monarquia moderna, ha estat recordat com el principi de la fi de la nació catalana.

Enrabiada. Perquè, com se sap, ferit en l'orgull després de l'enfrontament amb Joan Fiveller, amb el Consell de Barcelona, decideix d'abandonar Catalunya de pressa i corrents. Ferran comprovava, amb estupefacció, com els mateixos que l'havien entronitzat eren els qui ara se li oposaven. I a més no podia castigar Fiveller ni els consellers barcelonins per molt que ho desitjés.

Si estava malalt, de l'enrabiada, diu Garrido, ho estigué més. Sense avisar ningú, el 9 de març del 1416 sortí de Barcelona per a no tornar-hi mai. Els consellers li enviaren una legació amb Fiveller al capdavant per a esmenar el seu comportament, segons Valla, o bé només per a prendre comiat, segons el cronista Pete Tomic. Ferran, de totes maneres, els engegà a dida.

La malaltia renal l'obligà a aturar-se a Igualada, on morí el 2 d'abril. No havia fet 36 anys. Traspassà amb el convenciment que era el millor rei possible per als seus súbdits, inclosos els desagraïts catalans. Fou enterrat al monestir de Poblet, com tot rei català.

La tomba fou profanada com les dels altres comtes-reis, però des del 1952 les seves despulles, amb les dels dos fills, Alfons IV i Joan II, romanen en un panteó esculpit per Frederic Marès. A l'hora final, i per l'eternitat, els Trastàmara sí que arribaren a catalanitzar-se, conclou Garrido.

Lluís Bonada